

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“



Geen aanzien des persoons

„Mijn broeders, houdt uw geloof in onzen Here der heerlijkheid, Jezus Christus, vrij van aanzien des persoons“.

Jac. 2 : 1.

Onze Here der heerlijkheid.

Jacobus spreekt niet vaak over de Here Jezus. Dat gebeurt met evenzoveel woorden, welgeteld, maar twee keer. Eén keer aan het begin van de brief, waar hij zichzelf noemt een dienstknecht van God en van de Here Jezus Christus en de tweede keer in bovenstaande tekst.

Er zijn mensen geweest, die daaruit de conclusie hebben getrokken: deze man is inderdaad een echte Jood geweest. Hij moest ten diepste niet veel van Jezus van Nazareth hebben. Immers: waar het hart vol van is, daar vloeit de mond van over. En als Jacobus vervuld was van de Here Jezus Christus, dan had hij stellig vaker en indringender over Hem geschreven.

Wanneer we deze schijn-logische redenering zonder meer voorbijgaan, betekent dat niet, dat we er geen aandacht voor moeten hebben, dat hij inderdaad slechts een enkele keer deze namen noemt en evenmin mogen we voorbijgaan, dat hij hier wel een zeer uitbundige benoeming neerschrijft: hij spreekt immers over onze Here Jezus Christus der heerlijkheid.

Een opeenstapeling van grootheid, liefde en macht.

Dat is voor iemand, die verder in zijn woorden zo sober is, toch wel zeer opvallend. Mensen, die altijd grote woorden gebruiken, maken op den duur geen indruk meer. Maar dat kan van Jacobus niet gezegd worden. We zullen er dus goede aandacht aan moeten geven.

Als geschreven wordt: onze Here, dan mogen we daarin lezen de verwondering over het geweldige werk, dat God in en door onze Here gedaan heeft. Want deze Kurios hebben we van God ontvangen. We kregen allen één en dezelfde Here. Ongeacht, hoe wij waren of zijn.

God zocht en vond daartoe „redenen in zichzelf“ om mensen als Joden en heidenen waren en zijn tot zijn volk te maken. Juist in die éne Here komt het tot werkelijkheid, dat er geen onderscheid bij God is. Barbaar of Scyth, slaaf of vrije, heer of knecht, Jood of Griek, man of vrouw: het doet er niet toe: Eén is Heer over allen!

En op die éne Here is ons geloof gericht. Ja, het geloof van heel het volk van God, zo wonderlijk samengesteld en zo bont van verscheidenheid, is op Hem gevestigd, die genoemd wordt de Heer der heerlijkheid.

Het is alsof Jacobus stuk voor stuk deze namen streelt. Zo vol is hij er van. Deze Here is in de heerlijkheid. Nu Hij als Jezus Christus zijn Middelaarswerk gedaan heeft, zit Hij aan de rechterhand van de Vader. Dat is onze Here. Hij heeft zeggenschap en macht over alles en allen. Hij is de werkelijke machthebber. Tegenover alle schijn-macht en schijn-heerlijkheid van dit leven heeft Hij de werkelijke macht en reële majesteit. Ons geloof heeft naar niemand anders te zien. Want Hij is de enige, juist als Heer der heerlijkheid, die wij naar de ogen hebben te zien en die wij de woorden van de mond moeten lezen. Hem zullen we vrezen en niemand meer!

Het is alsof Jacobus zijn eerste en alle volgende lezers bij de hand pakt, hen in de ogen

ziet en dan zegt: Mijn broeders, wat is het geweldig! Ik ben geen man van veel woorden. Maar het is machtig; zulk een Heer der heerlijkheid te hebben. In die éne Here zijn we allen saamverbonden.

Aanzien des persoons.

Maar uit die broederlijke verbondenheid, uit dat gemeenschappelijk geloof in die ene Here der heerlijkheid vloeit nu een consequentie voort. Jacobus zegt: Hebt dat geloof in Hem niet met aanzien des persoons. Want die twee zijn niet te combineren. Die vloeken tegen elkaar. Die liggen zo ver uiteen als het Oosten van het Westen.

De persoon aannemen: deze uitdrukking kennen we al uit het Oude testament. Aanvankelijk lag er geen verkeerde betekenis in: het is de eerbiedige, in het Oosten gebruikelijke begroeting van een onderdaan jegens zijn vorst. Men boog zich zo ver ter aarde dat het gezicht de aarde raakte. En bij welwillende ontvangst hief de vorst het aangezicht op, zodat een gesprek kon plaatsvinden. Het aangezicht opheffen, aannemen, was een teken van gunst.

Maar langzamerhand is dit gezegde uitdrukking geworden van een door God volstrekt afgekeurde handelwijze. Men ging dan redenen tot welwillendheid zoeken in de mensen. Dan werd er op gelet, wie het was, die om hulp kwam, of hij veel of weinig bezit had, of hij een vriend of een vijand was. Vooral de rechters onder Israël werden herhaaldelijk gewaarschuwd de personen niet aan te zien.

De profeten tekenen het aanzien des persoons door de rechters als één van de ergste symptomen van afval. Als dat gebeurde, werd de HERE ontzaglijk kwaad. Want er is bij God geen aanzien des persoons.

Bij God geen aanzien des persoons.

Als Mozes in Deut. 10 spreekt over de dankbaarheid, die Israël moet bewijzen, zegt hij: „Want de HERE, uw God, is de God der goden en de Here der heren, de grote, sterke en vreselijke God, die geen partijdigheid kent noch een geschenk aanneemt: die weduwe en wees recht doet en den vreemdeling liefde bewijst...“ (vs 14v). Dat is de grote roem, die Mozes uitspreekt over Israëls God. En het bewijs, dat God niet partijdig is, niet het aangezicht aanziet, dat is **Israël zelf**.

Duidelijk en meermalen heeft Hij het gezegd (het was blijkbaar hard nodig!): Ik heb u uitgekozen maar helemaal niet omdat ge beter waart dan de andere volken en ook niet omdat uw geslacht sierlijker was: er waren nog wel andere volken van machtige staat; en ook niet omdat ge edeler waart, want ge zijt een hardnekkig volk. Toch heb Ik u gekozen: het bewijs, dat God de aangezichten niet aanneemt, geen maatstaf voor keuze heeft gezocht in de mensen, maar enkel en alleen in zichzelf.

En het verschrikkelijke van Gods volk van alle eeuwen is, dat dat volk altijd weer de neiging heeft te denken dat God wél iets gevonden heeft in de mens.

Dat hebben ook de apostelen van onze Here der heerlijkheid, Joden als ze waren, langzamerhand moeten leren: Petrus staat er in het huis van de hoofdman Cornelius (Hand. 10) versteld van, dat ook de heidenen het heil ontvangen. Ook de heidenen ziet hij komen tot het geloof in Christus. En ook de heidenen ontvangen de Heilige Geest. Petrus

INHOUD

Geen aanzien des persoons	Z. G. v. O.
Rondom het drama van Nieuw-Guinea (III)	C. V.
Eenheid, Vrijheid, Liefde	H. J. J.
Geref. Kerkelijk leven in Frankrijk (III)	J. M.
Christendom en Humanisme III (Slot)	F. A. S.
Kan dit nu zo maar doorgaan?	G. V.
Ingezonden	A. P. M.
Persschouw	C. V.
Van hier en ginds	
Kerknieuws	

is er zo verbaasd van dat zijn mond openvalt, ook om het openlijk uit te spreken: „Inderdaad bemerk ik, dat er bij God geen aanneming des persoons is.... Hij is aller Heer“.

Ook bij de Here Jezus Christus niet.

Evenals in heel zijn handelen en spreken, heeft onze Heiland ons ook in dit opzicht de Vader getoond. Hij kende evenmin aanzien des persoons. Recht en vrij is Hij door het leven gegaan, dwars door alle gekonkel en partijdigheid van mensen. Ze hebben zich over Hem verwonderd, want Hij hield geen rekening met alle mogelijke vastgestelde zaken, Hij ontzag niet de lange tenen van Rabbi zus of Rabbi zo. Hij ging in gehoorzaamheid de weg van zijn Vader. Dat hebben zelfs eens de Farizeën en Herodianen, tot Hem komende, erkend: Rabbi, wij weten, dat Gij de weg Gods in waarheid leert en de mensen niet aanziet.

Hij heeft geen onderscheid gemaakt. Hij heeft ze allen geroepen: Komt allen tot Mij, die vermoeid en beladen zijt.

Allen! Maria van Magdala, Simon de Farizeër, Johannes, de zoon des donders, en Cornelius, de heidense hoofdman, Simon Petrus en Zacheus, de tollenaar.

Inderdaad, wie Hem gezien heeft, die heeft de Vader gezien.

In de gemeente?

Maar dan is het toch duidelijk dat de gemeente van deze Here der heerlijkheid ook niet handelen mag met aanzien des persoons.

Inderdaad: niet mag! Maar hoe vaak gebeurt het?

Jacobus noemt er iets van: Zeer plastisch vertelt hij een verhaal. Het is een soort gelijkenis. Maar daarachter steekt een nare werkelijkheid.

De verstrooide christenen bestonden niet uit veel vooraanstaande en rijke mensen. Het was eigenlijk maar een armoedig stelletje bij elkaar. Ze zitten op een goede of kwade dag samen. De deur van de vergaderplaats gaat open en waarempel, daar komt een aanzienlijk persoon binnen: goud-gevingerd, noemt Jacobus hem. De rijkdom en de weelde druipen er aan alle kanten vanaf. Een prachtig kleed, mooie glanzende stof en dan die blinkende ring. De mensen zullen zich wel even de ogen uitgewreven hebben of ze nu werkelijk wel wakker waren. Haastig wordt de man ontvangen, ingehaald; ieder wil hem een plaats geven. Gaat u hier maar zitten, we hebben een fijne plaats voor u. Zit u zo gemakkelijk, naar uw zin? Gelukkig! Iets van de glans van deze mens straalt af op degenen, die hem ontvangen.

Nóg een keer gaat de deur open. Weer komt iemand binnen. Een arme, schamel gekleed en ook niet al te schoon. Hij kijkt rond of er nog een plaatsje voor hem is. Maar de

commissie van ontvangst is blijkbaar reeds ontbonden. Tenslotte wenkt iemand hem: Je kunt daar wel gaan staan of als je zitten wilt, dan hier onder bij mijn voetbank.

Dat verhaal vertelt Jacobus. We vinden het verschrikkelijk. Het is ook erg. Je begrijpt niet hoe mensen zover kunnen komen. Begrijpen ze dan niets van het evangelie? Straks doen ze belijdenis; Ik geloof in Jezus Christus, onze Here. Die ene Here, die allen gegeven is. En nota bene, aan het einde van de dienst willen ze samen eten van het ene brood en drinken van de ene wijn. Hoe durven ze!

Jacobus moet het hun voorhouden: Ge hebt in uw gemeenschap onderscheid gemaakt. Ge hebt de persoon aangezien en dat is zonde: zonde tegen de Heer der heerlijkheid. Echte, werkelijke zonde! Ge zijt opgetreden als rechters van kwade overwegingen.

Men kan verzuchten: Gelukkig, dat sindsdien de kerk vele malen gereformeerd is. En dat we bevrijd zijn van al die zonden. Wat zei U?

Wat is er een onrecht gedaan in de christelijke kerk door de eeuwen heen jegens de onvermogenen. Oude broeders en zusters heb ik nog horen vertellen, dat ze vroeger van de „bedeling” kregen en daartoe 's zaterdagsavonds naar de kerk konden komen om een groot brood te halen en een zakje (slechte) aardappelen.

Ouderen weten nog wel van de verhuur van plaatsen in de kerk. Wie het meeste geld bood, kreeg de mooiste plaats. En dan maar in de week tegen elkaar opbieden, met een hartstocht, die de speelbank evenaarde, om de volgende zondag vrolijk te zingen van de liefelijkheid dat broeders van hetzelfde huis ook tezamen wonen.

We kennen de verhalen, dat er kerkeraden in ons land geweest zijn en misschien nog wel zijn, waar voor een arbeider geen plaats was.

Hoeverlen hebben moeten spreken het woord van hen, wier brood men at. We beseffen vaak nauwelijks hoe de demon van geld en bezit in de kerk naar de ogen is gezien.

Wat is ons leven soms vol van dat aanzien des persoons. Dat is er, als je een bepaalde krant niet wilt lezen, omdat je van bepaalde scribenten niets wilt lezen. Dat wordt gevonden als in alle mogelijke gemeenschappen onder ons, tot in kerkelijke vergaderingen toe, „vriendjespolitiek” wordt bedreven.

Als iemand, die ons niet ligt, iets zegt of een voorstel doet, zullen we er ons fel tegen verzetten, terwijl datzelfde voorstel, komend uit de koker van een vriend, er wat ons betreft met vlag en wimpel doorgaat. Hoe vaak laten we ons door mensen beïnvloeden. Wat zien we naar het gezicht van deze of gene.

Partijdigheid komt meer voor, dan we zelf vaak denken.

Jacobus komt ons vertellen, dat zulks zonde is. Want er is slechts Eén, met wie wij te rekenen hebben en die we naar de ogen hebben te zien en dat is onze Here der heerlijkheid.

Misschien dat we diep in ons hart nog wel de idee hebben, dat er bij ons wat verkeerd zit, maar: zonde... zonde... dat is zo'n zwaar woord. En juist in dit verband spreekt Jacobus over het onrecht, dat we doen, over het onverenigbare van zulk een handelwijze met het levend geloof in Christus.

En hij appelleert in het woord: „mijn broeders”, op de diepe eenheid in Christus. Wankelt toch niet alle kanten uit. Praat toch niet met de één zus en met de ander zó. Alleen omdat ge de mensen aanziet. Bidt om de vereniging van het hart, om de eenheid van het leven. Heen en weer wankelen, dat doen we als we de ene keer op de verheerlijkte Christus zien en alleen met Hem zeggen te willen rekenen en dan weer de goud-gevingerde man voor ons zien staan en een andere maatstaf aanleggen.

Nu eens de armen roemen, omdat zij door God zijn verkoren en dan weer hen achteruitzetten: daar is plaats genoeg voor hen.

Dat is zonde tegen God. En die zonde is vooral zo verschrikkelijk bij Gods volk. Omdat dat volk zelf het bewijs is, omdat ons-aangenomen-zijn-door-God het duidelijk blijk is van deze machtige waarheid: Bij God is geen aanzien des persoons.

In het verkeer met de mensen, ook in ons onderling verkeer in de kerk, moet het zichtbaar worden, dat de Heer der heerlijkheid,

Jezus Christus, ons meer waard is dan geld, stand, deze of die partij, deze of gindse mening.

Mijn broeders, hebt uw geloof in deze Heer der heerlijkheid niet gecombineerd met aanzien des persoons. Want er is over ons allen één naam uitgeroepen, de naam van de enige Verlosser, die voor ons allen stierf en ons allen kocht.

Het oordeel komt.

Tenslotte willen we met Jacobus wijzen op het oordeel. Er zal barmhartigheid moeten zijn in de gemeente, die immers van pure genade moet en mag leven.

En barmhartigheid, dat betekent hier: de volledige erkenning en behandeling van iedere gelovige, onafhankelijk zijn positie. Een volk, dat zo barmhartig is, gaat iets vertonen van het beeld van Christus. Dat volk zal het oordeel van God niet behoeven te vrezen. Want deze barmhartigheid komt door het oordeel heen. Roemt tegen het oordeel.

Omdat het oordeel wordt geveld door Hem, die het in de historie van zijn volk en in het kruis van Christus heeft laten zien en die het nadrukkelijk verzekert aan ieder, die gekocht is met het bloed van de ene Here: Bij God is geen aanzien des persoons.

Zwolle

Z. G. van Oene.

Rondom het drama van Nieuw-Guinea

III

Vorige week vertelden we iets van wat de Oost-Indische-Compagnie en later de Nederlandse Regering in de periode van ± 1600 tot ± 1900 in Nederlands Oost-Indië hebben gedaan, misdaan en verzuimd.

We moeten daar evenwel nog wat meer van zeggen.

* * *

Een van de belangrijkste dingen welke een koloniale macht ten behoeve van de aan haar onderworpen volken **kan en moet** doen is het bevorderen van het onderwijs.

Het is immers evident dat er nooit van een opheffing, een zelfstandigwording van zulke volken sprake kan zijn, indien ze geen onderwijs ontvangen. Speciaal ook uit de zorg voor goed onderwijs kan men opmaken of een koloniale macht het inderdaad goed meent met de miljoenen die ze aan zich onderworpen houdt voor welke ze nu ook verantwoordelijk is.

Hoe stond het nu met het onderwijs in Ned. Oost-Indië?

Ik moge hierover weer het oordeel van Dr. Kuyper doorgeven.

Hij schreef in De Standaard van 7 oktober 1874 daarover o.a.:

„Onze bezittingen in Nederlandsch-Indië tellen een bevolking van **vier en twintig miljoen**.

Het aantal kinderen, dat in de schooljaren valt, moet derhalve op minstens **drie miljoen** worden geschat, ook al stelt men zijn eisen zo laag mogelijk.

Voor deze drie miljoen kinderen zou een aantal van minstens **twintig duizend scholen** vereist zijn; één school op de honderd vijftig gerekend.

Het onderwijzend personeel voor deze scholen zou een corps van **veertig duizend** man behoren te vormen.

Eerst zo aan deze eisen voldaan was, kon men voorlopig tevreden zijn”.

Ja zo moest het zijn als het er met het onderwijs goed voor stond.

Maar hoe was de werkelijkheid?

Kuyper schreef daarover:

„Volgens de laatste opgaven, voorkomend in het **koloniaal verslag**, p. 115, bedroeg het aantal kinderen voor de eilanden Java en Madura op de bijzondere scholen het cijfer van 5959, op de Gouvernmentsscholen dat van 9682, tezamen 15.641. En evenzo op de Buitenbezittingen, op bijzondere scholen 14.093 en op de Gouvernmentsscholen 14.281. Totaal van alle inlandse scholen voor geheel Nederlands-Indië: bijzondere scholen 20.052, Gouvernmentsscholen 23.973, of tezamen 44.025 schoolgaande kinderen.

Vier en veertig duizend schoolkinderen op een bevolking van vier en twintig miljoen, is nog niet één schoolkind op de vijf honderd inwoners. En staat er mee gelijk alsof de gehele schoolbevolking te Amsterdam 510, te Rotterdam 208, te 's-Gravenhage 155 en te Utrecht 86 en voor heel ons vaderland 6500 kinderen bedroeg.

Metterdaad een uiterst bedroevende, diep beschamende stand van zaken!”

En in deze berekeningen waren de leerlingen van Europeanen mee opgenomen.

Deze situatie wordt evenwel nog somberder als men het volgende leest:

Voor het onderwijs van het handjevol Europeanen in onze bezittingen is op de begroting voor Nederl.-Indië van 1875 bijna **een miljoen** uitgetrokken; voor het onderwijs der inlandse bevolking nog geen volle **zes tonnen gouds**.

En dat terwijl, na dekking van alle tekorten en kwijting van alle buitengewone uitgaven, nog zes en twintig miljoen baar in kas blijft.

Geldt dan ook niet voor het thans levend geslacht de vraag van Hoornbeek's „Sorg en Raad” niet: „**Wij, die, zo niet alle, immers onze meeste waren en rijkdommen aan de Heijdenen en Indianen schuldig zijn, zullen wij nooit eens denken, om die mensen wederverging te doen?**” (p. 4)”.
* * *

Het stond er dus met het onderwijs in Ned. Oost-Indië in de vorige eeuw alldroevigst voor. Veel en veel slechter dan b.v. in het enorme Engels-Indië. Daar ging althans nog één kind op de 187 inwoners naar school.

En wat de toestand op onderwijsgebied nog slechter maakte was, dat ook in Indië alle scholen „neutraal” moesten zijn. Want ook voor de koloniën gold de onzinnige eis dat de onderwijzers zich er van moesten onthouden iets te leren of in de school toe te laten wat strijdig was met de godsdienstige mening van andersdenkenden.

Tot zover over het onderwijs.

* * *

Een wel zeer schandelijk bedrijf in de Nederlandse Koloniën van de vorige eeuw was de opiumpacht.

De regering in Oost-Indië verpachtte nl. het recht om opium aan de inlanders te verkopen!

De gang van zaken daarbij was deze, dat het Gouvernement massa's opium inkocht, deze voor een sterk verhoogde prijs aan de pachters verkocht en dan aan deze het monopolie waarborgde om met dit vergif de Javanen geestelijk en lichamelijk te gronde te richten. In het jaar 1876 werd de bruto opbrengst van deze pacht geschat op f 11.151.000.— voor Java en f 5.269.400.— voor de Buitenbezittingen. In 1890 was de opbrengst van deze lugubere staatsinkomsten zelfs het dubbele van die van 1850.

Op zichzelf leidde deze maatregel reeds — evenals alle dergelijke verpachtingen — tot een reeks misbruiken. Maar bovendien werd de Regering daardoor medeplichtig — geld slaande uit misdaad en volksbederf! — aan de zedelijke ondermijning van de bevolking van Ned. Oost-Indië.

In zijn felle strijd tegen deze misdaad wees Dr. A. Kuyper er steeds ook met alle ernst op dat het gehele Nederlandse volk voor deze schanddaad verantwoordelijk was. „Zij, die de Christus belijden en de solidariteit van schuld en zonde in hun confessie schreven”, zo hield Kuyper zijn broeders voor, „kunnen nog minder dan anderen zich vrijpleiten, waar ook in deze op een **nationale** verantwoordelijkheid gewezen wordt”.

Hoe afschuwelijk het met deze opiumverkoop stond tekent Kuyper als volgt:

„Dat gif nu wil de Heidense Keizer van China uit zijn rijk weren, maar het Christelijk Engeland voert het met geweld in China in.

En diezelfde opium laat ons Gouvernement,

het Gouvernement van een Christelijke natie, in de Oost-Indische Koloniën van Regeringswege verkopen.

Verkopen door gewetenloze geldwolven, die van ons bewind het recht tot verkoop gepacht hebben.

Verkopen onder leiding en toezicht van onze hoogste ambtenaren.

Verkopen in katten en hollen, die in zekere zin officieel Regeringsterrein zijn.

En verkopen, dat nog het ergst is, nadat eerst, door ons eigen wanbeheer, de zedelijke veerkracht, om aan het kwaad weerstand te bieden, bij de Javaan is uitgedoofd".

* * *

Wie dit alles overweegt — en er zou nog meer te noemen zijn, beseft er iets van hoe droevig Regering en volk zich hebben gedragen jegens de volken die leefden op de schone eilanden die zich om de evenaar slingeren als „een gordel van smaragd”, volken die tengevolge van Gods providentie onder de hoede en zorg van de Republiek en later het Koninkrijk der Nederlanden waren gekomen.

Prof. Diepenhorst heeft dit gedrag eenmaal op scherpe wijze veroordeeld toen hij schreef, dat de in Nederl. Oost-Indië geheven belastingen niet zozeer een „middel” waren „om de nationale taak der Regering in de koloniën naar eer te vervullen als wel het eigenlijke doel der koloniale politiek. Indië werd dienstbaar gemaakt aan de geldelijke belangen van het moederland. Indië werd als wingewest geëxploiteerd”.

Inderdaad: Ned. Oost-Indië werd door het Moederland en door het Nederlandse volk — het door de eeuwige miljoenen verwerende volk”, dat nog bovendien gedrukt ging door een ontzettende schuldenlast en dat reikhalzend uitzag naar nieuwe zilvertloten en nieuwe macht” — geëxploiteerd.

Maar over dit onzedelijke exploiteren schreef Kuyper eenmaal:

„Exploiteren mag ons Rijk een ander volk evenmin, als ik recht heb van de akker van mijn buurman te leven. Dit is zonde tegen het achtste gebod; volgens de schone uitlegging van de Heidelberger: „God verbiedt niet alleen dat roven en stelen, hetwelk de overheid straft, maar Hij noemt ook dieverij alle boze stukken en aanslagen, waarmede wij onzes naasten goed denken aan ons te brengen”.

En schier onder zwaarder oordeel nog valt het zijdelings exploiteren van een ander volk, door dwang aan te doen aan zijn oeconomische instellingen. Immers, dat is zich tegenover geheel een natie bezondigen aan dezelfde schuld, die men ten opzichte van enkele personen „in slavernij houden” noemt, d.i. aan een ander de vrije beschikking over zijn persoon te ontnemen en hem te noodzaken dat hij het profijt van zijn arbeid afsta aan ons. Stelt dus reeds „slavernij” op de enkele persoon toegepast, naar aller oordeel schuldig aan het zesde gebod, hoeveel te meer dan niet het in slavenstand brengen en houden van gehele volkerengroepen; niet uit noodweer, of uit recht van represaille, maar louter om profijt van winst”.

* * *

Het is de ere van christen-staatslieden als Mackay, Elout van Soeterwoude, Groen van Prinsterer, Keuchenius en anderen, dat zij, zij het lange tijd tevergeefs, tegen deze schandelijke exploitatie van Ned. Indië hebben geprotesteerd. Vooral ook uit hun kritiek kan men horen hoe ontstellend de toestanden in Indië waren. Men bedenke daarbij, dat deze hoogstaande christenen in hun kritiek op de regering zich zoveel als maar enigszins mogelijk was matigden.

In 1854 hield Mackay in de Tweede Kamer een indrukwekkende rede over de koloniale politiek. Men had van hem gezegd dat hij tot de „koloniale oppositie” behoorde. Hij antwoordt daarop: „Wanneer „koloniale oppositie” betekent: een oppositie tegen al het bestaande, tegen alles wat wordt voorgesteld, dan keur ik haar niet goed; maar betekent het de oppositie tegen het stelsel, volgens hetwelk alles moest blijven zo als het is en volgens hetwelk de tegenwoordige stoffelijke, zedelijke en regeringstoestand onveranderd moet in stand gehouden worden, zonder enige hogere ontwikkeling toe te laten, dan noem ik die oppositie nationaal, Christelijk, wetenschappelijk en staathuishoudkundig. Men moet niet langer vasthouden aan het egoïstisch denkbeeld, dat kennis en wetenschap

alleen ons eigendom zijn, men moet Indië niet langer beschouwen als een geld- en goudmijn. Daardoor zou men niet alleen de koloniën maar ook het moederland te gronde richten”.

En in een wat later gehouden rede verklaarde Mackay: „Onze gehele strijd tegen de Regering is juist deze geweest, dat in de Memoriën van Toelichting en van Beantwoording altijd gezien werd op dat „batig slot”, op dat materiëel voordeel, op dat begrip, dat alles door dwang meer productief moest worden en slechts geld opleveren”.

In diezelfde tijd vraagt Elout van Soeterwoude in de Kamer: Wat zijn „de onveranderlijke voorschriften der rechtvaardigheid”, welke volgens de regering ten opzichte van de inlandse bevolking moeten worden nageleefd? „Nauwgezette handhaving van de bestaande toestand of wegneming van alles wat belemmert, bevordering van alles wat leidt tot voortdurende verbetering van zedelijk geluk en stoffelijke welvaart? Ik meen het laatste”.

En dan stelt hij de vernietigende vraag. „Kennen die miljoenen, sedert weldra drie eeuwen onder het beheer van Nederland, al moge vergelijkenderwijze hun lot beter zijn dan dat van anderen, dat geluk, die welvaart? Het ontkennend antwoord zal evenmin twijfelachtig wezen als het bevestigende antwoord op de vraag of zij er vatbaar voor zijn. . . .”. Er is, zo verklaarde Elout ten aanzien van Indië een „schuld van eeuwen”!

In 1863 vraagt Groen van Prinsterer: Ging bij de Nederlandse Regering in haar koloniale politiek „steeds voorziening in de behoefte van Java aan de voorziening in de behoefte van het Moederland vooraf? Was men steeds doordrongen van de gedachte dat de laatste penning in Nederland moest worden gegeven, vóór dat uit Java, met verwaarlozing der wezenlijke behoefte van de In-

landers, één penning werd overgemaakt?”

Om te laten zien hoe diep droevig het met de „zorg” der Regering voor Indië was gesteld, gaf Groen een aantal voorbeelden. Ik noem er twee van.

In het advies over de opiumpacht, opgesteld door de Raad van Nederl. Indië, Keuchenius, zo zei Groen, „wordt de opmerking gemaakt, dat sedert de invoering van het regeringsreglement jaarlijks f 18.270.— voor het volksonderwijs op Java besteed werd, terwijl in 28 jaren, door de arbeid van de Javaan, ongeveer 500 miljoen in de Nederlandse schatkist is gevloeid”.

En een ander voorbeeld dat Groen de Kamer en het volk voorhield was dit: „Voor dertien jaar heeft hier (op Java) een hongersnood gewoed, die meer dan honderd duizend Javanen ten grave deed dalen, en door de Regering en haar dienaren als het ware aangekweekt was geworden. Moge de ongeschiktheid van een enkele ambtenaar de ellende in omvang en diepte hebben doen toenemen; moge bij het stijgen van de nood de landrente zijn opgevoerd inplaats van kwijtgescholden; moge die belasting als het ware aanbesteed zijn geweest; moge den dorpschoufden geen keuze gelaten zijn tussen een onmogelijk te betalen som en arrest — de diepere oorzaak lag in de geldzucht van het Nederlandse volk. De lasthebbers gehoorzaamden slechts, toen gelijk nu, aan de hebzuchtige lastgever”.

Geldzucht en geldbehoefte hebben, zo vervolgde Groen, misbruik en overdrijving met jammerlijke gevolgen doen ontstaan. En hij beaamt met het oog op wat in Indië werd misdaan het woord: „Een volk dat zulk een schuld te kwijten heeft, heeft nooit genoeg gedaan tot delging”.

En toch dit alles was nog het ergste niet.

C. V.

Eenheid, Vrijheid, Liefde¹⁾

In mijn geheugen is een spreuk blijven hangen van deze inhoud: „In noodzakelijke dingen eenheid, in niet-noodzakelijke zaken vrijheid, in alles de liefde”. Bij wie dit gezegde het eerst voorkomt weet ik niet en of deze spreuk goed gebruikt is of misbruikt interesseert mij hier evenmin. Ik noem dit alleen, omdat ik hieraan bovenstaande woorden ontleend heb. Want ik zou er bij u en bij mijzelf willen inprenten, dat de HERE wil dat de gelovigen één zijn en dat zij elkander vrijheid zullen gunnen en dat zij elkander zullen liefhebben. Ik hoop, dat deze woorden Eenheid, Vrijheid, Liefde gemakkelijk in de mond en in het gehoor liggen. Net zo gemakkelijk als de leuze der revolutie: Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap. Die wóorden waren mooi genoeg, maar omdat men dit alles buiten het Evangelie van Jezus Christus zocht, kwam er van ware vrijheid, gelijkheid en broederschap niets terecht. Ik zou wel willen dat wij eenheid, vrijheid, liefde niet maar als een mooie leuze in de mond namen. Maar dat wij allen van harte zochten de ware eenheid en de ware vrijheid, die alleen daar gevonden worden waar liefde woont.

* * *

De eenheid is in de wereld zoek. De zonde verdeelt en trekt alle verhoudingen scheef. Uit krant en radio kunnen we elke dag lezen en horen van koude oorlogen en warme oorlogjes en van tegenstellingen op alle levenssterren. Oost en West staan grimmig tegenover elkaar en ik hoef de namen Algerië, Argentinië, Berlijn en Kongo maar te noemen en ze zeggen u al genoeg. De naam Verenigde Naties klinkt mooi, maar van eenheid en vereniging komt weinig of niets terecht.

Maar hoe staat het met de Christenheid? Hoe is de verhouding tussen kerken, die dezelfde belijdenis hebben en „bijbelgetrouw” zijn? En hoe staat het in onze kerken en hoe is het onder ons, die hier vandaag bij elkaar zijn? Laat ieder voor zich deze vragen maar beantwoorden. Maar één ding is zeker: De Here wil, dat zijn discipelen allen één zijn. Ik lees u voor Joh. 17 : 20vv.: „En Ik bid niet alleen voor dezen, maar ook voor hen, die door hun woord in Mij geloven, opdat zij allen één zijn, gelijk Gij, Vader, in Mij en Ik in U, dat ook zij in Ons zijn; opdat de wereld gelove, dat Gij Mij gezonden hebt. En de

heerlijkheid, die Gij Mij gegeven hebt, heb Ik hun gegeven, opdat zij één zijn, gelijk wij één zijn: Ik in hen en Gij in Mij, dat zij volmaakt zijn tot één, opdat de wereld erkenne, dat Gij Mij gezonden hebt, en dat Gij hen liefgehad hebt, gelijk Gij Mij liefgehad hebt”. Dat deze woorden schromelijk zijn misbruikt voor valse eenheid is mij bekend. Maar dat neemt niet weg, dat de Here éénheid begeert van allen, die het leven en de zaligheid buiten zichzelf in Jezus Christus zoeken.

Als er in Korinthe verdeeldheid is dan prijst Paulus dat niet. Hij vindt het helemaal niet fraai, dat sommigen zich naar hem noemen. Er moeten in de kerk geen Paulinisten zijn en ook geen Petrianen, noch Apollonisten. En dat een vierde groep zich bij uitstek naar Christus noemt is niet goed. Verontwaardigd vraagt Paulus: „Is Christus gedeeld? Is Paulus dan voor u gekruisigd? Of zijt gij in de naam van Paulus gedoopt?” Zij hebben maar één Zaligmaker, Jezus Christus. En zij hebben maar één Vader: God. Daarom moeten ze niet roemen in Paulus of Cefas of Apollos. „Wie roemt roeme in de Here”.

Aan de Efeziërs schrijft Paulus: „Als gevangene in de Here, vermaan ik u dan te wandelen waardig der roeping, waarmee gij geroepen zijt, met alle nederigheid en zachtmoedigheid, met lankmoedigheid, en elkander in liefde te verdragen en u te beijveren de eenheid des Geestes te bewaren door de band des vredes: één lichaam en één Geest, gelijk gij ook geroepen zijt in de ene hoop uwer roeping, één Here, één geloof, één doop, één God en Vader van allen, die is boven allen en door allen en in allen”.

Strijd moet er zijn tegen de machten der duisternis. En als een kerk zich daardoor laat beheersen, moet er ook tegen zulk een kerk strijd zijn. Efraim en Juda moeten samen de Filistijn op de schouder vliegen.

Ik vergeet niet wat Paulus schrijft in II Kor. 6: „wat heeft gerechtigheid gemeen met wetteloosheid, of welke gemeenschap heeft het licht met de duisternis? Welke overeenstemming is er tussen Christus en Belial, of welk deel heeft een gelovige samen met een ongelovige? Welke gemeenschappelijke grondslag heeft de tempel Gods met de afgoden?” Maar we moeten ook niet vergeten, wat dezelfde apostel schrijft in I Kor.

12 : 13: „Want door één Geest zijn wij allen tot één lichaam gedoopt, hetzij Joden, hetzij Grieken, hetzij slaven, hetzij vrijen, en allen zijn wij met één Geest gedrenkt”.

Er is in de kerk te allen tijde verscheidenheid genoeg geweest. Die mag en die moet er zelfs zijn. Ze was er in de dagen van het Nieuwe Testament. Daar waren Joden-christenen en Heiden-christenen, Grieken en barbaren, zwakken in het geloof en sterken in het geloof, slaven en vrijen, geleerden en ongeletterden. Maar die allen hadden één Here en één Geest en één Vader. In de Here waren ze één. En dat is nog zo. Er is onder ons verscheidenheid genoeg. De één is van de Afscheiding, een ander van de Doleantie. Sommigen hebben een nogal verstandelijke aanleg, anderen zijn gevoeliger. We hebben verschillende „leermeesters” gehad, maar één is onze Meester. We zijn het niet in alles eens, maar we zijn, als het goed is, wel allen één. Koekoekenzang moet er in de kerk niet wezen. Die kan er alleen maar wezen als allen één voorganger of voorzanger naspreken en nazingen. We hebben verschillende gewoonten en tradities. Dat is helemaal niet erg. Als we maar dicht bij de Here leven. Dan blijven we ook dicht bij elkaar.

Stelt u een cirkel voor met een middelpunt. Als de omtrek ver van het middelpunt ligt en ge stipt op die omtrek honderd punten aan, dan liggen die punten verder van mekaar naarmate de omtrek verder van het middelpunt ligt. En die punten komen dicht bij elkaar naarmate de omtrek dicht bij het middelpunt ligt. Zó is het nu ook met de verhouding der gelovigen. Leven ze dicht bij de Here, dan staan ze ook dicht bij elkaar. Leven ze ver van de Heere, dan leven ze ook ver van elkaar en raken van elkaar verwijderd.

* * *

Als we één zijn in de Here dan laten we elkander ook de vrijheid, die de Here ons gunt. De echte vrijheid is een gave Gods. Ik bedoel dus niet de vrijheid, die de wereld zoekt. Ook in de wereld wordt om vrijheid geroepen. De leuze van de revolutie stelt de vrijheid voorop. Men heeft er goed en bloed voor over gehad. Men heeft terecht gezegd, dat ze voor geen geld te koop is. Dat ze meer waard is dan de schatten der aarde. Een beroemd gezegde is: „Liever dood dan slaaf”. Maar met dat al vindt de wereld de ware vrijheid niet. Ze weet niet eens wat echte vrijheid is. Ze meent, dat vrijheid daarin bestaat dat een mens kan doen wat hij wil. Maar als elk mens doet wat hij wil, dan loopt dat uit op heerschappij van de sterken en slavernij voor de zwakken. Met alle mooie leuzen komt er van de vrijheid in de wereld niets terecht, omdat men niet vrij wordt van de zonde. En zonde verdeelt niet alleen, maar zonde voert ook tot slavernij. Buiten het Evangelie van Jezus Christus is echte vrijheid niet te vinden.

Tot de Joden zeide de Here Jezus: „Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u, een ieder, die de zonde doet, is een slaaf der zonde. En de slaaf blijft niet eeuwig in het huis, de zoon blijft er eeuwig. Wanneer dan de Zoon u zal vrijgemaakt hebben, zult gij waarlijk vrij zijn”. Door het geloof in Christus worden we vrij van de schuld der zonde, want door Hem en in Hem hebben we vergeving. En we worden vrij van de heerschappij der zonde. De macht van de Geest des levens maakt ons vrij van de macht der zonde en des doods. Paulus schreef aan de Korinthiërs: „De Here is de Geest; en waar de Geest des Heren is is vrijheid”. Dat geeft en gunt de Here aan zijn volk, dat ze geen slaven meer zijn, maar vrijen. Tot vrijheid zijn ze geroepen en ze moeten in die vrijheid, in die christelijke vrijheid staan!

We spreken van „zo vrij zijn als een vogel in de lucht”. Waarom noemen we een vogel vrij? Omdat hij in de lucht in zijn element is, dat bij het dier past. Zo is een vis vrij in het water en een mol in de grond. Een mens is vrij als hij in z'n element is. Als hij in Christus is. Die is zijn element. Want door Christus komt een mens weer tot zijn rechte bestemming, komt hij in gemeenschap met God. En tot God is de mens geschapen.

De christelijke vrijheid is geen willekeur, alsof elk christen maar mocht doen wat hij wil. We mogen doen wat Hij, Christus, wil. We hebben gezien, dat de ware eenheid aan Christus gebonden is. Evenzo kunnen we zeg-

gen dat de ware vrijheid aan Christus gebonden is. Dus toch weer „gebonden” zal iemand zeggen? Ja, inderdaad, maar die binding aan Christus is echte vrijheid. Als we maar in Hem blijven, dan maken we van de vrijheid geen misbruik voor het vlees. Dan misbruiken we onze vrijheid ook niet om broeders te knechten. Dan gebruiken we onze vrijheid ook niet als dat anderen tot zonde zou verleiden. Dan verderven we die broeder niet, voor wie Christus zijn bloed heeft vergoten.

Vrij-zijn wil ook zeggen, dat we vrij zijn van wettische voorschriften. Gelovigen zijn geen kinderen meer, maar volwassenen zoals Paulus schrijft. Kinderen moeten aan een leiband lopen. Of ze moeten in een box verblijven. Maar de gelovigen onder de Nieuwtestamentische bedeling zijn geen kinderen meer, maar volwassenen. In Christus zijn ze tot rijpheid gekomen. Het Evangelie maakt vrij van wettische vroomheid. Tot vrijheid zijn we geroepen.

Die christelijke vrijheid heeft in de apostolische tijd reeds moeite gegeven. Er waren christenen, die hun vrijheid aan konden en niet meer hechtten aan het onderscheid van reine en onreine spijzen. Anderen aten alleen plantaardig voedsel. Sommigen hechtten nog waarde aan bijzondere dagen, anderen achtten alle dagen gelijk. Daarin, zegt Paulus, moet men elkaar vrij laten. Het moet mogelijk zijn, dat de één bepaalde spijzen eet en God daarvoor dankt, terwijl een ander zich daarvan onthoudt en ook de Here dankt. Daarin moet de een de ander niet veroordelen. Men moet elkaar daarom niet minachten.

Maar wel zal de een om de ander wat mogen nalaten. Ieder moet oppassen, dat hij een broeder niet tot zonde verleidt. Men hoeft, ja mag zijn vrijheid niet gebruiken als daardoor een ander in het verderf zou worden geleid. „Brenge niet door uw eten hem ten verderve, voor wie Christus gestorven is”.

Dat is ook tot onze lering geschreven. Laten we toezien dat we niet wettisch gaan leven. Het is merkwaardig, dat het volk des Heren daartoe altijd weer neiging heeft. Velen vinden het wel gemakkelijk als maar precies wordt voorgeschreven langs welke paadjes gewandeld moet worden. Ze zouden van „hogerhand” willen weten welke krant ze moeten lezen, van welke vereniging ze lid moeten zijn, welke organisatie geoorloofd is en welke niet.

De roomse kerk is in dezen een afschrikwekkend voorbeeld. Daar is een lijst van verboden boeken. Daar zijn kerkelijke voorschriften tot in het oneindige. Want als men eenmaal weer uit een wet gaat leven, dan is er geen einde aan de verordeningen. Heel het leven wordt tenslotte in boeien geslagen. Kerkvorsten en geleerden en deskundigen maken dan de dienst uit. Wel gemakkelijk, maar niet in overeenstemming met de christelijke vrijheid.

We houden nogal van het woordje „moe-ten”. Een christenmens, meer nog een gereformeed mens, moet dit en dát en zús en zó en anders mag het beslist niet. Zouden we niet wat zuiniger zijn met het woordje „moe-ten” en zouden we niet wat royaler zijn met het woordje „mogen”? We zijn niet onder de wet, maar onder de genade. We mógen de Here dienen. We mógen onze vrijheid gebruiken en soms van die vrijheid geen gebruik maken. Er is geen algemene wet te stellen, die onder alle omstandigheden door iedereen moet worden betracht. Paulus heeft Timotheus besneden terwille van het Evangelie. Maar hij heeft pertinent geweigerd dit met Titus te doen. Ook terwille van het Evangelie. Hij werd de Grieken een Griek en de Joden een Jood. Maar toen Petrus uit vrees voor mensen weigerde met heidenchristenen te eten heeft Paulus hem krachtig weerstaan.

Maar komen we zo niet in de wanorde terecht? Daarvoor is geen gevaar, als we maar in Christus blijven en Hem dienen. Dat ten eerste. En ten tweede zullen we elkander niet tot zonde verleiden. Als we de HERE kennen in al onze wegen en onze broeders liefhebben als onszelf dan leven we in echte vrijheid en wordt onze samenleving toch geen chaos.

* * *

Echte eenheid en echte vrijheid kan alleen daar bestaan waar de liefde dient. Het spreekt vanzelf, dat ik niet denk aan de „natuurlijke” liefde, die buiten Christus omgaat. Die kan zeer zelfzuchtig zijn en zichzelf zoe-

ken. Die kan heersen in plaats van dienen. Die kan nemen in plaats van geven.

Maar ik bedoel die liefde, die gewekt wordt door Gods liefde. God heeft zo lief de wereld gehad, dat Hij zijn eigen Zoon heeft gegeven om haar te redden van het verderf. Die liefde heeft God geopenbaard in het leven en sterven van de Here Jezus. Wat die liefde vermag leert ons de geschiedenis van Johannes 13: de voetwassing.

Daar lezen we: „Hij (Christus) heeft de zijnen, die Hij in de wereld liefhad, liefgehad tot het einde”. Terwijl de discipelen zich te hoog achtten voor dat minderwaardige werk van elkanders voeten te wassen, nam de Here Jezus een linnen doek en een wasbekken en begon hij de voeten der discipelen te wassen en af te drogen met de doek, waarmee Hij omgord was. En na afloop van dit werk sprak hij: „Begrijpt gij wat Ik u gedaan heb? Gij noemt Mij Meester en Here, en gij zegt dat terecht, want Ik ben het. Indien nu Ik, uw Here en Meester, u de voeten gewassen heb, behoort ook gij elkander de voeten te wassen; want Ik heb u een voorbeeld gegeven, opdat ook gij doet, gelijk Ik u gedaan heb. Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u, een slaaf staat niet boven zijn heer, noch een gezant boven zijn zender. Indien gij dit weet, zalig zijt gij, als gij het doet”.

In datzelfde hoofdstuk, vs 34, zegt de Heiland: „Een nieuw gebod geef Ik u, dat gij elkander liefhebt; gelijk Ik u liefgehad heb. dat gij ook elkander liefhebt. Hieraan zullen allen weten, dat gij discipelen van Mij zijt, indien gij liefde hebt onder elkander”.

Ik eindig met u voor te lezen het hoofdstuk der liefde I Kor. 13: „Al ware het, dat ik met de tongen der mensen en der engelen sprak, maar had de liefde niet,

ik ware schallend koper
of een rinkelende cimbaal.

Al ware het, dat ik profetische gaven had, en alle geheimenissen en alles, wat te weten is, wist, en al het geloof had zodat ik bergen verzette,

maar had de liefde niet, ik ware niets.

Al ware het, dat ik al wat ik heb tot spijzen uitdeelde, en al ware het, dat ik mijn lichaam gaf om te worden verbrand,

maar had de liefde niet,
het baatte mij niets.

De liefde is lankmoedig,
de liefde is goedertieren,

zij is niet afgunstig,

de liefde praat niet,

zij is niet opgeblazen,

zij kwetst niemands gevoel,

zij zoekt zichzelf niet,

zij wordt niet verbitterd.

zij rekent het kwade niet toe.

Zij is niet blijde over ongerechtigheid, maar zij is blijde met de waarheid.

Alles bedekt zij, alles geloof zij, alles hoopt zij, alles verdraagt zij.

De liefde vergaat nimmermeer;

maar profetieën, zij zullen afgedaan hebben;

tongen, zij zullen verstommen;

kennis, zij zal afgedaan hebben.

Want onvolkomen is ons kennen en onvolkomen ons profeteren.

Doch als het volmaakte komt, zal het onvolkomene afgedaan hebben.

Toen ik een kind was,

sprak ik als een kind,

voelde ik als een kind,

overlegde ik als een kind.

Nu ik een man geworden ben, heb ik afgelegd wat kinderlijk was. Want nu zien wij nu door een spiegel, in raadselen,

doch straks van aangezicht tot aangezicht.

Nu ben ik onvolkomen.

maar dan zal ik ten volle kennen,

zoals ik zelf gekend ben.

Zo blijven dan: Geloof, hoop en liefde deze drie, maar de meeste van deze is de liefde”.

1) Zo sprak ik ongeveer op de Schooldag.

H. J. Jager.

Attentie,

leden van de persvereniging Opbouw

Geeft uw adreswijziging op bij het adres
secre.-penningm.:

Van Lijnden van Sandenburglaan 16, Utrecht.

Gerref. kerkelijk leven in Frankrijk

III

In de beide voorgaande artikelen hebben we getracht een algemene tekening te geven van het gereformeerd kerkelijk leven in Frankrijk van de laatste tijd. Van de grote Gerref. Kerk in Frankrijk (l'Eglise Reformée de France) hebben we gezegd, dat zij te vergelijken is met de Hervormde Kerk in ons land. Niet wat haar geschiedenis aangaat. De geschiedenis van de Franse kerk is een andere dan die van de Nederlandse kerk. Wel wat haar beïnvloeding aangaat door de theologische stromingen van onze tijd. Zoals de Hervormde Kerk in de vorige en in deze eeuw de invloed van het denken van de tijd sterk heeft ondergaan en daardoor tot verregerende tolerantie is gekomen ten aanzien van de vrijheid van de interpretatie van de heilige Schrift, zo is dit in de Franse Gerref. Kerk het geval. Die tolerantie ten aanzien van de leer die in de christelijke kerk vanouds geleerd werd bracht mee, dat men in de zogenaamde breedheid van het huidige oecumenische denken verviel. Zowel in de Herv. Kerk als in de Franse Gerref. Kerk.

Van de Onafhankelijke Franse Gerref. Evangelische Kerk (l'Eglise Reformée Indépendante Evangélique) hebben we verteld, dat zij in 1936 ontstaan is, als protest tegen het eenheidsstreven in de oude Franse Gerref. Kerk, welk eenheidsstreven praktisch alle protestantse groeperingen wilde samenbinden in één kerk. In de kringen van die gereformeerden, die zich daar niet in konden vinden was trouw aan de oude Franse confessie van la Rochelle en aan de geest van het reveil van de 19e eeuw. Die trouw maakte waakzaam tegen de geest der eeuw in de kerk en strijdbaar tegen de verlatenheid van de oude reformatoren belijdenis.

In dit laatste artikel willen we er op wijzen dat in de Franse gereformeerde kerkelijke wereld veel in beweging is. De fronten zijn niet bevroren.

In de grote Gerref. Kerk is het streven sterk zich te doen gelden als de officiële kerk en voor zich het recht op te eisen van het monopolie van het protestantisme. Zulks zien we bij de Hervormde kerk hier te lande ook. Dit is een vorm van typisch kerkisme bij die kerken, die tolerant zijn ten aanzien van de invloed van het denken van onze tijd in de kerk en prediking van het evangelie. Zij zijn zeer intolerant jegens diegenen, die het met deze tolerantie niet eens zijn, en die daarvan voor de kerk en het koninkrijk Gods grote schade vrezen.

Deze pretentie brengt mee, dat zij zich graag aandient en presenteert als de vereniging van evangelische of protestantse kerken in Frankrijk. Een vereniging of unie, waarbij alle kerkelijke groepen en kringen of denominaties zich dienen aan te sluiten, wanneer de tijd en de mogelijkheden daarvoor aanwezig zijn.

Een soort kerkelijk totalitarisme. Dat er naar streeft al wat gereformeerd is en zelfs al wat protestants heet, onder haar beslag te krijgen. Ook de Onafhankelijke Franse Gerref. Evangelische kerk is niet uit het gezichtsveld van de grote Gerref. Kerk verdwenen. De samensprekingen tussen beide kerkengroepen zijn niet afgebroken. Al waren ze moeilijk. Al waren ze netelig. Al veroorzaakten zij crises. Toch werden samensprekingen hervat over een hervinden van elkaar. Tot in dit jaar 1962 toe zijn er contacten over de vragen van hereniging. Er is bij de Onafhankelijke kerk met betrekking tot deze vragen tegenwoordig veel onzekerheid en aarzeling. Volgens hetgeen we lezen heeft „Le Monde” geschreven, dat als gevolg van dit aarzelen, drie plaatselijke kerken van de Onafhankelijke kerken uit het departement Gard zich in dit jaar van deze Onafhankelijke kerkengroep hebben losgemaakt teneinde te worden opgenomen in de grote Gerref. Kerk. Deze losmakingen van plaatselijke kerken, die „terugkeren”, zijn niet de eerste van dit soort, schreef het blad, evenmin als het waarschijnlijk is dat zij de laatste zullen zijn. Natuurlijk dragen zij er toe bij de positie van de Onafhankelijke Kerken te verzwakken geleidelijk aan.¹⁾

Prof. Daniël Vernet van Montpellier, schreef, dat het bij de Onafhankelijke Gerref. Evang. Kerk ontbreekt aan een heldere en

scherpe positiebepaling ten aanzien van dit punt van het oecumenisme. Volgens hem is er in deze kerken een stroming onder verantwoordelijke figuren, die er op uit is het gereformeerd karakter van deze kerken te versterken en te accentueren en dit laatste dan tegenover het evangelisch karakter dat deze kerken ook uitgesproken willen dragen. Men vergelijk de naam, waarin zowel het gereformeerde karakter als het evangelische karakter tot uitdrukking is gebracht. Eglise réformée et évangélique. Nu zouden wij bij oppervlakkige beoordeling geneigd zijn, hier geen tegenstelling te zien. In deze kerkengroep schijnt dit te wijzen op de aanwezigheid van twee stromingen. De éne die het specifiek gereformeerde wil en die weinig van het specifiek evangelische moet hebben. En omgekeerd, de andere, die het specifiek evangelische wil en die niet veel voelt voor het specifiek gereformeerde. Prof. Vernet, spreekt in zijn artikel in „de Reformatie” over hen die het gereformeerde karakter van deze kerken willen „bevestigen” als lieden die dit gereformeerde karakter willen stellen tegenover de geest van het (Franse) Reveil van de 19e eeuw; en die willen doen alsof de Eglises Réformées Evangélique geen „volgelingen waren, zowel van de Reformatie der XVIe eeuw als van het Reveil der XIXe eeuw”. Hij spreekt over een ultra-gereformeerd en een ultra-calvinistisch streven, bij deze lieden, „waarvan Calvin zelf niets gehad zou willen hebben”.²⁾ Het is niet doenlijk voor ons om goed op de hoogte te zijn van deze beide stromingen. Zoveel lijkt wel duidelijk dat de door prof. Vernet aangeduide gereformeerde stroming in de richting wil van kerkelijk leiderschap zoals de leidende figuren in de oecumenische wereld dat bekleeden.

De evangelische richting daarentegen wil meer bijbelse vroomheid. Dit laatste kan blijken uit de sympathie die ook Vernet blijkt te bezitten jegens de in Frankrijk bestaande Unie voor de verdediging van het echte protestantisme (Union de Défense Protestante). Deze Unie ziet de gevaren die het bijbels protestantisme bedreigen van de kant der hoogkerkelijkheid en van de kant van het valse oecumenische streven. Voorzitter van deze Unie is W. H. Guiton van Parijs, methodistisch predikant, die niets moet hebben van de modernistische stromingen. Hij is één van de vice-presidenten van de I.C.C.C. De Unie is een vereniging van personen uit verschillende kerken en richtingen, die alle de begeerte hebben het echte, ware protestantisme, te bewaren op zijn bijbelse en historische grondslagen en te werken aan de hernieuwde opleving en aan evangelisatie op de grondslag van de onverkorte bijbelse openbaring.

Ter informatie van onze lezers met betrekking tot dat wat deze Unie in Frankrijk van vandaag wil, met name in de protestantse kringen, laten we hier de tekst volgen van één van de „resoluties” welke deze Unie, in algemene vergadering bijeen te Nîmes, op dinsdag 8 mei 1962, heeft aangenomen.

„in herinnering brengende zijn voorgaande resoluties en voor de zoveelste keer de nadruk leggende op het feit, dat de hedendaagse oecumenische beweging, die haar vormgeving heeft in de Oecumenische Raad van Kerken, door haar opvattingen over de Kerk en de Eenheid der Kerk, haar leervrijheid, haar totalitarisme, haar geschipper met Rome, voortkomt uit een klaarblijkelijke ontrouw aan het Woord van GOD, verzoekt dringend aan al de waarlijk evangelische Kerken en dito Unies van Kerken onverwijld een scherp omschreven gedragslijn te aanvaarden en geen enkele dubbelzinnigheid te dulden met betrekking tot deze Raad en tot organen, die met hem één lijn trekken met het oog op de verkondiging van de bijbelse boodschap in zijn zuiverheid en totaliteit, en in verband daarmee alle praktische maatregelen te treffen, die nodig zullen zijn.

Lettede op het oecumenische programma van de protestantse eenwording, opgesteld door ds Marc Boegner voor de Assemblée van Montbeliard, overgenomen en beklemtoond door de nieuwe President van de Fédération Protestante, ds Charles Westphal, vraagt de Union de Défense Protestante aan de Kerken en aan de evangelische liefdadigheidsinstellingen ook om vanaf heden en op de meest besliste wijze, haar weigering kenbaar te maken om zich op te laten nemen in deze gevaarlijke eenwording, benevens haar besluit om haar zelfstandigheid en haar vrijheid te bewaren.

Hij betuigt aan al de getrouwe evangelische minderheden zijn hartelijk meeleven en verzekert haar van zijn steun voor de handhaving van haar bestaan”.

Hiermede eindigen we voor ditmaal onze artikelen over het gereformeerd kerkelijk leven in Frankrijk. Het is in beweging. De Onafhankelijke kerken waren van meetaf zwak in kracht. Ze stonden een goed doel voor. Moge het deze kleine kerkengroep gegeven worden trouw te blijven bij het levende Woord van de levende God en Zijn Christus.

J. Meester.

¹⁾ Zie „De Reformatie” van 11 aug. 1962. in een artikel van de hand van prof. D. Vernet (blz. 342), waaruit we deze uittaling van het blad „Le Monde” vernamen.

²⁾ „De Reformatie” van 25 aug. 1962, blz. 349.

Christendom en Humanisme

III (Slot)

door Dr F. A. Schaeffer

De eerste conclusie:

Dit moet ons er wel toe brengen om in de eerste plaats te concluderen, dat er geen enkele reden is waarom het Rooms-Katholicisme en het Vrijzinnig Protestantisme niet een eenheid zouden kunnen gaan vormen. Toen de Aartsbisschop van Canterbury verleden jaar een bezoek bracht aan de Paus merkte hij op: „We behoeven elkaar niet langer te verketteren. Want als we niet langer tegen elkaar zijn, zijn we voor elkaar en dus zijn we vrij om samen voor Christus te zijn en voor de ware eenheid van Zijn Kerk. Ik zeg weloverwogen „eenheid” en niet „vereniging”, want kerkvereniging of hereniging berust op een kerkrechtelijke en organisatorische verzoening. Maar eenheid is alleen van de geest, en die geest... kan gemakkelijk in de kerken komen en komt er metterdaad reeds nu”.

Dit is een voorbeeld van hetgeen wij hebben gezegd. Het Rooms-Katholicisme en het nieuwe Vrijzinnig Protestantisme hebben de-

zelfde basis en er bestaat voor hen geen enkele reden, uitgezonderd enkele detailpunten, om niet samen te gaan. Bij beiden is elk begrip voor absolute waarheid dood.

In dit kader moeten we begrijpen wat door John Courtney Murray S.J. geschreven werd. John Courtney Murray c.s. dringen er op aan dat de Verenigde Staten — en dit geldt ook voor de landen van Noord-Europa die grond zijn op de Reformatie — beginnen te functioneren op basis van de Rooms-Katholieke opvatting van „Natuurrecht”. De Rooms-Katholieken dringen hier op aan omdat ze, volkomen terecht, beweren dat er in de Verenigde Staten (en in heel de Noord-Europese cultuur) niet langer een basis of consensus is, waarop gewerkt kan worden op het gebied van zeden, recht, bestuur, enz. Hierin heeft Murray gelijk, maar de reden waarom er in de Verenigde Staten niet langer een algemeen aanvaarde basis of consensus is als uitgangspunt om te handelen is, dat ze het gedachtegoed van de Reformatie hebben losgelaten; ze zijn volkomen humanistisch

geworden en ze hebben geen vast fundament waarop ze zich kunnen beroepen of op grond waarvan ze kunnen handelen.

Maar de Rooms-Katholieke opvatting van het „Natuurrecht” is zelf volkomen humanistisch en biedt geen hechte basis voor ons handelen. We hebben gezien dat het humanisme het Rooms-Katholieke systeem is binnengeslopen sinds de tijd van Constantijn en verder, dat het vrijzinnige moderne Rooms-Katholicisme uitermate humanistisch is. Murray erkent dit als hij zegt dat „Natuurrecht” een voor-christelijk begrip is, dat verder teruggaat dan de Grieken en dat Thomas van Aquino daaraan nader vorm gaf en het afrondde. Hierbij wordt uitdrukkelijk gewezen op de schilderijen van Rafaël en Michelangelo in het Vaticaan. Het is een uitwerking van de Roomse poging tot synthese van humanistisch en bijbels denken; en op het gebied van bestuur, recht en zeden moet het tenslotte altijd resulteren in humanistische en derhalve niet-absolute conclusies. Zo zegt bijv. „TIME Magazine” in haar nummer van 12 december 1960 in een bespreking van J. C. Murray's opvatting van het „Natuurrecht”: „De criteria voor goed en kwaad moeten gevonden worden in 'smensen natuur: de mens is van nature een sociaal wezen; derhalve wat goed is voor de maatschappij is goed voor de mens. Diefstal bijv. is slecht, omdat het de basis voor het maatschappelijk leven omver werpt, daar de een de ander persoonlijk onrecht aan doet. Indien er een conflict ontstaat bij het voldoen aan twee natuurlijke eisen dan is de ordelijke en dus wettelijke gang van zaken dat men de lagere aan de hogere ondergeschikt maakt. Bijv. zelfbescherming is goed, maar weigeren zijn leven op het spel te zetten wanneer het welzijn van de maatschappij dat vraagt is verkeerd”.

Van Bijbels standpunt bezien is zonde zonde, omdat zij tegen God is gericht en niet omdat zij tegen de maatschappij is gericht. Wanneer we een mens of mensen onrecht aandoen dan is dat zonde, niet omdat we een mens slecht hebben behandeld, maar omdat onrecht doen aan een mens niet in overeenstemming is met het bestaan, het karakter en de wet van God. Het Bijbelse systeem is niet-humanistisch en het is absoluut, maar het Rooms-Katholieke systeem is, in de eerste plaats in zijn theologie, met inbegrip van het Rooms-Katholieke Godsbegrip, en vervolgens in zijn praktische uitwerking in het „Natuurrecht”, humanistisch en niet-absoluut. De Rooms-Katholieke opvatting van „Natuurrecht” is een gedeelte van de „systematische synthese” waarover Argan sprak toen hij de kunst van Rafaël behandelde.

In de Rooms-Katholieke theologie is er een ongebroken lijn van de mens zoals hij geschapen is, naar de mens als zondaar en verder naar de verlorene mens. In het Rooms-Katholieke denken is de val niet werkelijk totaal en de verlossing is slechts het toevoegen van gerechtigheid. Deze ongebroken lijn is de basis van de Rooms-Katholieke opvatting over het „Natuurrecht”. De Bijbelse leer verschilt hiervan fundamenteel: er is een totale breuk bij de val en er is een totale breuk bij de rechtvaardiging. Bij de val was de mens echt dood. Bij de rechtvaardiging gaat men over van dat wat echt dood is naar dat wat echt levend is. Volgens de Bijbelse opvatting is de mens na de val nog beeldrager Gods, in die zin, dat hij een zedelijk, redelijk wezen blijft. Een zedelijk, redelijk wezen zijn, na de zondeval, betekent drie dingen:

1) De niet-verloste mens heeft nog een zinvol bestaan, omdat hij nog in de wereld is waarvoor hij geschapen is en omdat hij nog redelijk en zedelijk is. De niet-verloste schilder kan nog schilderen, de niet-verloste minnaar kan nog minnen.

2) Zoals Rom. 1 : 19, 20 zo duidelijk zegt: het feit dat hij zedelijk en redelijk blijft verdoemt hem omdat hij in zichzelf, in zijn geweten en in de geschapen wereld buiten hem getuigen heeft die hem vertellen dat hij leeft in een persoonlijk-zedelijke wereld en dat er een Schepper is. Het feit dat de niet-verloste mens een geweten heeft dat hem verdoemt staat in verband met het feit dat hij nog zedelijk is. Het feit dat hij in staat moet zijn te denken en te weten dat er een God is vanwege de schepping die hem omringt, staat in verband met de redelijkheid die hij behouden heeft. Dat hij nog een geweten heeft, dat

hij nog liefheeft, dat hij nog een verlangen naar schoonheid heeft verdoemt hem, omdat deze dingen heenwijzen en moeten leiden naar het tegenovergestelde van de „logische” conclusies van alle niet-christelijke opvattingen. De „logische” conclusie van alle niet-christelijke opvattingen is, dat de wereld onpersoonlijk en niet zedelijk is.

3) Omdat de mens nog zedelijk en redelijk is en daardoor geen machine, is er een aanknopingspunt om het evangelie te horen en te overdenken.

Maar bij de zondeval stierf de mens. Het is de kracht van de niet-christelijke existentialisten, dat ze inzien en zeggen dat de mens dood is. Op dit fundamentele punt stemmen de existentialisten overeen met de Bijbel, maar de Bijbel vertelt ons waarom de mens in deze toestand verkeert en zij geeft de oplossing. Het doel van de mens was: God lief te hebben met zijn ganse hart, ziel en gedachten; toen hij in opstand kwam was hij schuldig, dood en zonder doel. Na de historische val scheidt de schuld van de mens hem geheel van God en alle andere secundaire verhoudingen werden verstoord — de verhouding van de mens tot zichzelf, tot zijn medemens en tot de natuur. Het Bijbelse standpunt is volkomen tegengesteld aan de zienswijze dat er een ongebroken lijn loopt van de schepping langs de val naar de verlossing. De mens heeft door zijn opstand tegen God het primaire doel waarvoor hij geschapen was vernietigd en daardoor zijn alle andere dingen verstoord. Overeenkomstig het Bijbelse standpunt wordt de mens bij de verlossing op basis van Christus geheel volbrachte werk een nieuwe schepping in Christus Jezus en hoewel niet volmaakt in dit leven, hebben toch wezenlijk alle secundaire verhoudingen een eigen plaats gekregen. Met andere woorden: vanuit Bijbels standpunt is een onwedergeboren humanisme minder dan menselijk en zal het leiden tot iets dat minder dan menselijk is op alle terreinen van het leven met inbegrip van zeden, recht of op sociaal gebied. Daarom betekent bouwen op de Rooms-Katholieke conceptie van het „Natuurrecht”, of op welke andere onwedergeboren humanistische conceptie ook, bouwen op dat wat zal leiden tot het beneden echt-menselijke en tot dat wat de mens in toenemende mate reduceert tot een machine of een dier.

Of, om het anders te zeggen, omdat de Rooms-Katholieke Kerk in de grond humanistisch is, moet zij zich altijd bezig houden met het betrekkelijke; dat betekent juist het tegenovergestelde van wachter zijn van het Absolute in het verstandelijke of het zedelijke. In het Bijbelse standpunt zijn alle humanistische elementen afwezig, in het Rooms-Katholieke standpunt zijn alle grond-elementen van het humanisme aanwezig.

De moderne mens leeft in een totale leegte; hij zoekt wanhopig naar een basis en het Rooms-Katholicisme dringt er op aan de Rooms-Katholieke conceptie van het natuurrecht als basis aan te nemen. Deze conceptie oefent een bijzondere aantrekkingskracht uit op intellectuelen, maar eenmaal onderzocht is ze helemaal geen absolute basis en is zij in feite verbonden met alle andere vormen van humanisme, die wij in onze generatie ontmoeten. Bijv. het vrijzinnig-protestante humanisme, het ongecompliceerde humanisme van de gewone man b.v. in de Verenigde Staten en meer van de laatste tijd, het Socialistische humanisme, dat voorgesteld wordt door Adam Schaff uit Polen. Dit laatste is een nieuwe communistische vorm van het humanisme. Het Rooms-Katholieke humanisme is slechts een deel van dit totaalbeeld en geeft geen oplossing — al deze stemmen samen behoren tot het terrein van de totale terugkeer van de humanistische en in wezen onchristelijke wereld van vóór de tijd van Christus. Er is geen echte oplossing der problemen van hieruit.

Tweede conclusie:

De tweede conclusie is, dat het Rooms-Katholicisme in de grond niet verschilt van andere humanistische stromingen in de conceptie van „Natuurrecht” die het de mens aanbiedt — precies zoals het in zijn theologie in de grond niet verschilt van enig ander humanistisch stelsel, want het Rooms-Katholicisme heeft een niet-volmaakte God. Wanneer men de Rooms-Katholieke conceptie van Natuurrecht aanneemt betekent dit dat men

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. Ir. J. Stellingwerff, Amsterdam
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging Opbouw:

adres secretaris en penningmeester
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht

Administratie: Slotlaan 220, Zeist

geen absolute basis heeft en dit kan slechts daarop uitlopen, dat de uitspraak van de kerk norm wordt, zoals dit ook was vóór de Reformatie. De stap uit de leegte van het heersende 20e eeuwse denken naar het Rooms-Katholieke denken op het gebied van bestuur, rechtspraak, maatschappij, enz., is tenslotte slechts de stap van de ene leegte naar de andere, waarbij de willekeurige en totalitaire uitspraak van de kerk norm zal gaan worden.

De vroeg-christelijke Kerk en de Reformatie zijn, zoals we zagen, gegrond op twee niet-humanistische grondprincipes en toen in de Reformatie genoeg mensen deze dingen geloofden, waren deze beginselen een absolute basis voor maatschappij, regering, wet, enz. Maar nu de na-Christelijke Westerse wereld deze dingen niet langer gelooft, is er geen basis en het einde zal zijn de chaos of een totalitaire staat in een of andere vorm. Dat wil zeggen, zo zal het worden, tenzij Christus wederkomt of tot weer voldoende mensen geloven in en handelen naar de twee niet-humanistische grondbeginselen om het getij te keren.

Derde Conclusie

De derde conclusie is, dat de werkelijk Schriftgetrouwe mensen moeten vasthouden aan de twee niet-humanistische grondbeginselen, onwankelbaar, zelfs al betekent het dat men alleen staat. Anders zullen we geen werkelijke hulp kunnen bieden om mensen tot Christus te leiden. En juist nu zullen we een weg moeten wijzen gezien het zwarte beeld dat de 20e eeuw over de gehele linie biedt. Immers men wordt steeds minder menselijk in het persoonlijke en publieke leven aan beide kanten van het IJzeren Gordijn. Het Christen-zijn heeft werkelijk iets te zeggen in de 20ste eeuw ten aanzien van rechtspraak, bestuur, maatschappelijk leven, kunst, enz., maar het kan dat niet zeggen wanneer het een compromis sluit inzake de twee niet-humanistische grondprincipes. Dit betekent een even duidelijk staan tegenover de Rooms-Katholieke roep tot natuurrecht als tegenover de roep van de sociologische conclusies van de neo-orthodoxie in de personen van Brunner, Niebuhr, e.a. en tegenover het nieuwe Socialistische humanisme van de Verenigde Staten. Dit kunnen we niet in eigen kracht, het moet worden gedaan in de kracht van de Heilige Geest en het vraagt in toenemende mate moed in de Here nu onze religieus-culturele samenleving steeds meer on-Christelijk wordt en steeds meer gelijk wordt aan die waarin de vroeg-Christelijke Kerk leefde. Maar wanneer we denken, dat we het met minder zouden kunnen doen dan zouden we onze afkomst, die gegrond is op de twee niet-humanistische grondprincipes verloochenen en we zouden niet in staat zijn anderen, individueel of als groep, te helpen.

Kan dit nu zo maar doorgaan

Het Gereformeerd Gezinsblad ¹⁾ van maandag 17 september bracht in de rubriek Van Binnenlands gebeuren het volgende van de hand van de heer A. Zijlstra:

„Slechts mensenwoord?”

In een ons toegezonden Handboekje vanwege de afd. Overijssel onzer Geref. J.V.'s, lazen wij een uiteenzetting omtrent de betekenis onzer belijdenisschriften, de Drie formulieren.

In die uiteenzetting werd geconstateerd, dat de Schrift is het onfeilbaar Woord Gods, maar de belijdenis is en blijft het woord van mensen. Uit! Net alsof het hier een tegenstelling betrof, want zo wordt gezegd: „deze twee staan niet naast elkaar”.

De schrijver dezer woorden besefte niet, hoe hij een schrikkelijk ding zei, want hij nam weg het fundament van 's Heeren kerk, ja van gans het leven.

De belijdenis een woord van mensen en niet meer?

Ja, zegt men allicht: maar dat beleden onze vaders en zelf.

Niets is minder waar. Zeker zij spraken uit, dat de waarheid, die zij beleden, geen werk van mensen is, want die zijn uit zich zelf leugenaars. Maar zij spraken, getuigden, beleden ook in volle gehoorzaamheid aan het Woord Gods. Door Zijn grote genade. En wat zij beleden gaven zij aan de kerken, weer in volle erkenning van elk beroep op de Schrift aan welke zij zich volkomen onderwierpen. Dan — als zulk beroep in de weg van de eed op de belijdenis tot de kerken kwam, het zou nauwkeurig worden onderzocht in het licht der Schrift. Het beledene moest erkend, niet als een louter mensenwoord, maar als volkomen gegrond op het Woord Gods. Als de uitspraak: de belijdenis is en blijft het woord van mensen-uit, waar is, dan valt ook de dienst des Woords.

De dienaar des Woords moet dit toch openen, hij moet de rijkdom er van doen zien. Hij brengt, als hij getrouw is, het Woord van God.

Mogen wij, de dienst verlatend, nu zeggen: o, het is en blijft maar mensenwoord?

Ja, de apostel Petrus zegt van de Profetie der Schrift, dat mensen ze geschreven hebben.

Maar „heilige mensen Gods, van de Heilige Geest gedreven”.

En wat de belijdenis betreft, mogen wij niet bedenken, dat onze Heere Jezus Christus, haar door Zijn Heiligen Geest, aan Zijne kerk schonk na eeuwenlang onderzoek? En strijd tegen alle valse profetie van satan en wereld?

Betekent dit alles niets? En durft nu waarlijk iemand zeggen: zij is en blijft mensenwoord — en niets meer?”

De schrijver van de door de heer Zijlstra genoemde schets is dezelfde als de schrijver van dit artikel. Hij wordt aan de lezers van het blad voorgesteld als iemand, die een schrikkelijk ding zei „want hij nam weg het fundament van 's Heeren kerk, ja van gans het leven”. Hij zou geschreven hebben dat de belijdenis een woord van mensen **en niet meer** was. **Louter** een mensenwoord. **De belijdenis** is en blijft een woord **van mensen-uit**.

Wat is echter de waarheid?

In genoemde schets schreef ik na onder 1. artikel 17 van de nederlandse geloofsbelijdenis geciteerd te hebben:

„2. Daarom is het ook onjuist te zeggen dat we staan onder het gezag van de Schrift en van de belijdenis, want deze twee staan niet naast elkander. De Schrift is en blijft het onfeilbare, door de Geest Gods ingegeven Woord Gods, de belijdenis is en blijft het woord van mensen”.

Alzo schreef ik.

„Het woord van mensen”.

Niet: „Het woord van mensen en niet meer”.

Niet: „Louter een mensenwoord”.

Ook niet: „Een woord van mensen-uit”.

Immers in deze schets staat op blz. 5 „dat de „bloedgetuigen” der kerk niet maar hun individuele geloofservaring²⁾ hebben beleden, datgene, wat zij zelf ondervonden hadden . . . , maar „zij hebben beleden wat zij geloofden, te weten het Woord van God”.

Op blz. 6: „Wanneer de Schrift over geloven en belijden spreekt gaat het altoos over dat levende geloven en belijden der gelovigen. Aan die eis is niet voldaan, wanneer we tot een kerk behoren, die Schriftgetrouwe (let wel: Schriftgetrouwe G.V.) belijdenisschriften heeft, maar wanneer wij de waarheid, ons in Gods Woord geopenbaard (nota bene!, G.V.) geloven met het hart en onder de mensen belijden met de mond”.

Op blz. 8 schreef ik van de apostolische geloofsbelijdenis dat zij behelst „het geloof dat de apostelen des Heren aan de kerk gepredikt hebben en bevolen hebben te geloven”.

Niet anders schreef ik op blz. 11 van de belijdenis des Geref. kerken: „de leer der Schriften”, „de waarheid der Schrift”.

Nergens „het woord van mensen”, „louter” een mensenwoord. Nog veel minder: „een woord van mensen-uit”. Dat de belijdenis niet als de Heilige Schrift door Gods Geest is ingegeven, behoeft ik toch niet te bewijzen? Nooit zal de kerk de tekst van de Schrift wijzigen; die van artikel 36 wijzigde de synode van 1905 wél. In het ondertekeningsformulier dat ik als dienaar des Woords onderschreef, staat niet dat ik tegen Gods Woord, wel dat ik tegen de belijdenis bij de kerk bezwaren mag inbrengen. Deze staat niet náást, niet op een lijn met, niet gelijk áán, maar onder Gods Woord.

Ik beklaag mij openlijk dat de heer A. Zijlstra mijn woorden verdraaid heeft, doende also tegen de belijdenis, Heid. Cat. Zondag 43; mijn woorden in een valse zin heeft verkeerd, en aldus doende tegen het Woord Gods.

Ik vraag: Is dit schrijven van broeder Zijlstra nog christelijk?

En aan de redactie van het Gezinsblad: Ben ik als dienaar des Woords vogelvrij? En hoe lang moet dat nog doorgaan dat nu over de een en thans over mij aldus geschreven wordt? En dat thans op verdraaiing van woorden de beschuldiging wordt gelanceerd dat ik het fundament wegneem van 's Heren kerk?

¹⁾ Het nummer van het Geref. Gezinsblad werd mij niet toegezonden.

²⁾ In de schets staat: geloofsvorming. Dat moet zijn: geloofservaring. G. Visee.

INGEZONDEN

ALS IK U ZO VRIENDELIJK . . .

De dichter Petrarca begint één van zijn liederen met de versregel: Als ik U zo vriendelijk hoor spreken . . .

Dezelfde gedachte ging door mij heen bij het herlezen van de oproep aan de Vrijgemaakte leraren, van Ds Keizer c.s., zoals die ook in „OPBOUW” werd opgenomen.

Misschien is het goed om na die oproep ook dit stukje te lezen, dat in „CONTACT” van 18 augustus bij de oproep werd afgedrukt. Want: „Als ik U zo vriendelijk hoor spreken” . . . dan is het nodig om ook op andere zijden van de zaak te letten.

De dominees richten zich tot **alle** vrijgemaakte docenten. Het is voor hen echter goed om voor ogen te houden, dat de vrijgemaakte besturen van scholen voor M.O. dat **niet** doen. In de lerarenbladen heb ik althans geen enkele oproep gezien.

Blijkbaar zijn slechts lezers van het Geref. Gezinsblad welkome sollicitanten. Dat is natuurlijk te begrijpen. Maar ik hoop, dat de drie dominees ook kunnen begrijpen, dat de niet-lezers zich bij voorbaat uitgeselecteerd weten.

En dus niet verontrust worden door hun oproep.

Ook is bij insiders een geval bekend van een broeder, die vol geestdrift een plaats bij het vrijgemaakte M.O. zocht. En zó in zijn vrijheid van onderwijs geven werd beknot, dat hij naar het gesmade „algemeen christelijke” M.O. is gegaan.

Ook dat helpt niet mee om gewetens te verontrusten.

Niemand hoeft zich toch in een dwangbuis te steken?

Maar dat was één geval aan één school, zult U zeggen.

Doch het staat niet los van het onderwijs, dat geëist wordt.

Ter illustratie noem ik Dr Smits met zijn stelling, dat de dagen in Genesis een exact gegeven zijn. Er zullen stellig docenten zijn, die daarin, en in dergelijke dingen, niet mee kunnen gaan.

Ook zij weten zich bij voorbaat uitgeselecteerd.

En voelen hun geweten niet geprangd.

Gaat er een ervaren docent van zijn school vandaan, dan brengt hij die in deze tijd in grote moeilijkheden.

Zijn school, waar hij gewerkt heeft, vrij, in collegiale omgang. Dat is ook iets, waar men zich afvraagt: „Kunnen we dit verantwoorden?” Evengoed als de vraag, waarvoor de dominees de docenten stellen! We moeten ook tegen mensen en besturen, die niet vrijgemaakt zijn, correct blijven.

Behalve de vele persoonlijke redenen, waarom solliciteren niet mogelijk is, zijn dit factoren, die bij verschillende collegae stellig hun invloed hebben.

En deze kant zit er ook aan de zaak.

A. P. Muys.

PERSSCHOUW

Verwaarlozing van de bijbel

Een tijd geleden hoorde ik van een functionaris van het Nederl. Bijbelgenootschap dat de bijbel in ons land wel veel verkocht, maar tegelijk zeer weinig gelezen werd.

Het Amerikaanse Bijbelgenootschap heeft een onderzoek ingesteld hoe het met lezen van de bijbel in de gehele wereld staat. De uitslag was diep teleurstellend. Ik las ergens een resumé van het rapport dat door de secretaris van het genoemde Genootschap over deze zaak werd uitgebracht. Ik laat het hier volgen:

Over de gehele wereld is een achteruitgang in bijbelkennis te constateren, maar de schuldige is eerder het gezin dan de kerk. In de dagen zonder radio en televisie werd de bijbel aan de familietafel gelezen, besproken en bestudeerd. Die gewoonte is thans vrijwel uitgestorven en daarvoor heeft de bijbelkennis aanzienlijk geleden.

Dit is de voornaamste conclusie, waartoe een internationaal opgezette studie over de plaats van de bijbel in gezinnen en kerken gekomen is. De studie heeft vijf jaar in beslag genomen en werd gefinancierd door de „United Bible Society” (het Amerikaanse bijbelgenootschap).

Leider van dit omvangrijke studiewerk was de secretaris van het Amerikaanse bijbelgenootschap, T. H. Robertson. In zijn rapport zegt hij, dat althans in Amerika, de bijbel tot de bestsellers kan worden gerekend, maar voegt hij er aan toe: „De Amerikanen en ook de bijbelbezitters in andere delen van de wereld lezen de bijbel, die zij kopen, zelden of nooit. Waar ook ter wereld de bijbel als boek in omloop is, aldus Robertson, wordt hij verwaarloosd, behalve in tijden van nood, wanneer men zijn toevlucht ertoe neemt om getroost en gesterkt te worden.

Verval

In zijn rapport zegt Robertson echter, dat er zo iets als een wederopleving van de belangstelling in de bijbel is te bespeuren, maar in het algemeen wijzen de feiten uit, dat wat hij noemt „het verval in bijbelkennis” niet tot staan is gebracht.

Een wederopleving constateert Robertson onder de rooms-katholieken in West-Europa, met name in Frankrijk, echter voornamelijk beperkt tot kloosters en „zekere ontwikkelde leken”. Ook onder de Franse protestanten is iets van een wederopleving gebleken, zegt hij, doch over het algemeen heeft hij geen aanwijzingen gevonden, dat de grote ontdekkingen, die er de laatste twintig jaar op bijbelgebied zijn gedaan, veel invloed hebben gehad.

Een zeer algemeen verbreid verval heeft hij in Engeland waargenomen. Men gaat daar minder en minder ter kerke, zegt hij, maar het lezen en bespreken van de bijbel thuis heeft de laatste honderd jaar een nog grotere achteruitgang ver- toond.

Aan tafel

Wat Robertson in Engeland ontdekte, vond hij ook in Schotland en Nederland, waar volgens zijn rapport bijbellezing in de familiekring steeds meer in onbruik raakt. In West-Duitsland en Oostenrijk wordt ook nog in bepaalde gezinnen uit de bijbel gelezen, meestal aan tafel, maar ook in die gezinnen gaan werk en ontspanning vaak voor.

Robertson schrijft: „Zij die statistische gegevens verzamelen over de mate, waarin de bijbel wordt gelezen, zijn altijd aangenaam verrast, wanneer zij zien, hoeveel mensen zeggen de bijbel geregeld te lezen. Maar hun aantal be-

draagt zelden meer dan een zesde van de bevolking van een in naam christelijk land. De meeste mensen in Europa en in de angelsaksische wereld doen de familiebijbel zelden open en het wordt steeds moeilijker in die landen in openbare toespraken uit de bijbel te citeren".

Bijbelvast

Ook in de Ver. Staten is het beeld niet rooskleurig, zelfs in de vanouds als zeer „bijbelvast” beschouwde streken. „Geregeld lezen in de bijbel is daar nauwelijks meer verbreid dan in Europa”, aldus Robertson, „ondanks het hoge aantal kerkgangers, de ontzaglijke hoeveelheid literatuur, die het bijbel lezen vergemakkelijkt, de vakantiescholen, waarop de bijbel wordt toegelicht, de zeer intensief georganiseerde zondagsscholen en de vele andere hulpmiddelen, die de sterke en groeiende kerkgemeenschappen bieden”.

Hoe zou het in onze kerken zijn? Wordt daarin nog algemeen de bijbel onderzocht, bestudeerd? Of gaan we zo langzamerhand toch weer leven bij allerlei theologische ideeën, beschouwingen, net als vroeger in de Gereform. wereld het geval was? Maar alleen de Bijbel is de bron van het licht, de waarheid en het leven.

Het komende Concilie van de Roomse Kerk

In het Geref. Kerkblad schreef J. v. d. Berg is daar volgende over het komende Concilie te Rome:

In de „Nieuwe Rotterdamse Courant” van 9 augustus i.l. trof ik een interessant artikel aan van de hand van een Rooms-Katholieke „leek”, dr J. J. M. de Valk, wetenschappelijk ambtenaar bij de Economische Hogeschool te Rotterdam, over het komend concilie en bestaande spanningen in de R.K. kerk, waaruit ik gaarne — zonder commentaar — enkele fragmenten overneem. De auteur begint met op te merken, dat men de historische ontwikkeling der R.K. kerk wel vergeleken heeft met de Echternachse springprocessie, waarbij de deelnemers na elke drie stappen voorwaarts twee passen achteruit gaan. Hij meent, dat de kerk na het veelbelovende begin van het pontificaat van Johannes XXIII thans kennelijk in de fase van de stappen achteruit is gekomen:

„Releveren wij de voornaamste feiten. In het begin van dit jaar moest een boek van pater Riccardo Lombardi S.J. uit de handel genomen worden na een felle, anonieme aanval in de Osservatore Romano. In het desbetreffende boek, „Concilio”, bepleit de auteur een aantal hervormingen van de curie, het centrale bestuurslichaam van de kerk. Hoewel Lombardi's voorstellen bepaald niet revolutionair kunnen worden genoemd, hadden zij kennelijk het misnoegen gewekt van sommige leden der curie.

Enige tijd daarna ontstond opschudding over het gebruik van het Latijn. De constitutie Veterum Sapientia, in het afgelopen voorjaar verschenen, leek de bodem in te slaan aan alle verwachtingen dat langzamerhand een ruimer gebruik van de landstaal in het kerkelijke leven zou worden toegestaan. Ten onrechte, naar later bleek; doch niet voordat door bepaalde Vaticaanse kringen de indruk gevestigd was dat de constitutie, in plaats van zich te beperken tot het aanbevelen van de studie van het Latijn bij de priesteropleiding, een veel verder gaande strekking had en met name ook een einde wilde maken aan het streven om in de eredienst een grotere plaats in te ruimen voor de landstaal.

Een gebeurtenis die in het bijzonder in Nederland verbijstering wekte was het uit de handel nemen door de uitgever van de Italiaanse vertaling van het Herderlijk schrijven 1960 van de Nederlandse bisschoppen over het concilie. Dit schrijven, dat alom geprezen is als een der beste uiteenzettingen over het komende concilie en waarvan reeds Franse en Duitse vertalingen zijn verschenen, mocht — op instigatie van bepaalde Vaticaanse autoriteiten, naar nu wel is komen vast te staan — in Italië niet langer verspreid worden. Een passage over de verhouding tussen primaat en episcopaat had het misnoegen van bepaalde leden van de curie opgewekt.

De verontrusting over dit incident was nog niet bedaard toen Rome voor een nieuwe onaangename verrassing zorgde. Een der commissies ter voorbereiding van het concilie, de theologische commissie, kwam met een verklaring over de oecumenische beweging waarin men zich op weinig heuse wijze distantieerde van de Wereldraad van kerken.

Als laatste feit in deze reeks moet dan het „monitum” vermeld worden waarin het Heilig officie gemeend heeft te moeten waarschuwen tegen de dwalingen die zouden voorkomen in het werk van pater Pierre Teilhard de Chardin S.J., de in 1955 overleden paleontoloog en natuurfilosoof”.

Dr de Valk merkt voorts op, dat sommige

Daar Opbouw 's woensdags wordt afgedrukt, kon het verslag van de Schooldag niet meer in dit nummer worden opgenomen en moet tot de volgende week blijven overstaan.

waarnemers tot de conclusie komen, dat de R.K. kerk dan wel haar hoogste leiding een duidelijke zwenking naar rechts heeft gemaakt: „Deze conclusie, hoe voor de hand liggend ook, lijkt ons niettemin onjuist. Er is geen zwenking naar rechts geweest. Er is niets anders gebeurd dan dat een bepaalde stroming in de kerk, die altijd al aanwezig was, zich duidelijker manifesteert. Of dit van invloed zal zijn op de koers van de kerk als geheel is echter nog lang niet zeker”.

De vermelde maatregelen en verklaringen, aldus dr de Valk, zijn geen van alle uitgegaan van de paus zelf, terwijl zij voorts, elk op zichzelf beschouwd, op het verkeerde tijdstip lijken te zijn getroffen; te vroeg of te laat namelijk. Maar in het licht van het komende concilie gezien blijken ze juist precies op tijd te zijn. „Op tijd namelijk om bepaalde standpunten die op het concilie in discussie zullen staan, reeds nu zo sterk mogelijk te maken door ze zoveel mogelijk als officiële kerkelijke standpunten voor te stellen, dan wel door het gesprek erover te belemmeren”.

Dr de Valk besluit zijn belangwekkend artikel als volgt:

„Hoe het concilie zal aflopen, valt in het geheel niet te voorspellen. Eén ding staat echter wel vast: het is nog te vroeg om te gewagen van een zwenking naar rechts. De gesignaleerde feiten wijzen er eerder op, dat de op binnenkerkelijke hervorming aandringende krachten zó sterk worden dat bepaalde Vaticaanse kringen er ernstig door verontrust worden. In dit licht gezien, zou men tot de paradoxale conclusie kunnen komen dat het juist hoopgevende symptomen zijn”.

Een belangrijke factor in het concilie zal ongetwijfeld ook zijn de spanning tussen de sterk traditioneel-scholastieke Spaanse en Italiaanse theologen en die van Europa boven de Alpen en Noord-Amerika, die sterk de invloed van mannen als Barth, Bultmann en de existentialistische filosofie hebben ondergaan.

C. V.

Een belangrijke factor in het concilie zal ongetwijfeld ook zijn de spanning tussen de sterk traditioneel-scholastieke Spaanse en Italiaanse theologen en die van Europa boven de Alpen en Noord-Amerika, die sterk de invloed van mannen als Barth, Bultmann en de existentialistische filosofie hebben ondergaan.

Een belangrijke factor in het concilie zal ongetwijfeld ook zijn de spanning tussen de sterk traditioneel-scholastieke Spaanse en Italiaanse theologen en die van Europa boven de Alpen en Noord-Amerika, die sterk de invloed van mannen als Barth, Bultmann en de existentialistische filosofie hebben ondergaan.

VAN HIER EN GINDS

Radio-evangelisatie der Chr. Geref. Kerk van Amerika

Het back-to-God-Hour, het bekende Radio-programma van de Christian Reformed Church van Amerika wordt thans door 290 stations uitgezonden. In ds Madany beschikt men over iemand die de uitzendingen verzorgt in de Arabische taal over de 50.000 watt zender van Nigeria, waarmee een groot gedeelte van Arabisch sprekend Afrika kan worden bereikt. De verplichte jaarlijkse bijdrage voor dit werk, bedraagt voor de leden van de Chr. Ref. Church 8 dollar per gezin.

Nederlanders naar het Rooms-katholieke Concilie

R.K. Nederland zal relatief sterk vertegenwoordigd zijn op het komende concilie te Rome. Behalve kardinaal Alfrink zijn aanwezig alle Nederlandse bisschoppen, voorts dr S. Tromp S.J., die secretaris is van de theologische commissie, een van de belangrijkste colleges van het concilie en mgr J. Willebrands, secretaris van de Oecumenische commissie. Hiervan zijn ook twee Nederlanders lid n.l. mgr Nierman, bisschop van Groningen en kapelaan Thijssen. In andere commissies zitten de Nederlandse theologen prof. Ramselaar en prof. Mulder.

KERKNIEUWS

De Vereniging tot het verlenen van materiële steun aan de Gereformeerde Kerken van Oost-Sumba, verzoekt ons opname van het volgende:

SUMBA.

Namens de Generale Synode van Assen zijn Deputaten benoemd, die moeten onderzoeken of de Geref. Kerken van Oost-Sumba (p/a Ds Tanahomba) steun behoeven en die steun eventueel moeten verlenen en hiervoor van de Kerken in Nederland gelden moeten vragen.

Daar de werkzaamheden van Deputaten, naar ons is gebleken, nogal wat tijd vergen, hebben wij met Deputaten besproken, dat wij onze arbeid voortzetten tot deze straks door hen kan worden overgenomen.

Tot heden hebben wij ontvangen:
aan contributies van onze leden f 11.586,61
aan giften en collecten van 64 kerken f 11.903,68
aan giften van leden onzer Kerken f 3.243,01

Totaal f 26.733,30

waarvoor wij destijds een deel in goederen naar Sumba hebben gezonden en het overige in geld hebben overgemaakt. Voor dit laatste hebben wij ook thans nog een mogelijkheid.

Wij verzoeken U daarom ook verder onze arbeid ten gunste van de Sumbanese Kerken te steunen, waarvoor bij voorbaat onze dank. Het giro-nummer is Nr 216.656 ten name van de Penningmeester onzer Vereniging (Rotterdam).

Namens het bestuur:
Dr C. M. E. van Schelven, Voorz.
G. J. Itjeshorst, Secr., Laan van Nieuw Oost-Indië 195, 's-Gravenhage.
W. J. Sies, Penningm.

Beroepen te IJsselmuiden-Grafhorst en door de Canadian Reformed Churches van Barrhead en Neerlandia, W. Vis te Buitenpost;

Te Lutten en Gramsbergen, J. Berghuis te Grootegast.

Aangenomen naar Grand Rapids (U.S.A.), H. van Tongeren te Leeuwarden.

Theol. Hogeschool. Geslaagd voor het propaedeutisch-examen de heer J. Kruidhof, B 14, Rouveen.

Adressen. Zeist: scriba B. Kool, Laan van Cattenbroeck 7, Zeist, tel. 03404-3193; **Velp:** scriba K. Prakken, Daalhuizerweg 33, Velp (Gld.); **Katwijk:** Het adres van de scriba is thans Mr G. Feenstra, Larikslaan 11, Katwijk aan Zee, tel. 01718-4333; **Zuidlaren:** scriba K. Wolters, Parallelweg 1, Zuidlaren; **Gouda:** scriba J. Visser, Tweede E. J. Potgieterstraat 27, Gouda, tel. 01820-5669; **Rotterdam-C.:** Adres Kerkeraad C. van Spronsen, Nolensstraat 68 b, Rotterdam-4, tel. 010-40642; **Winterswijk:** Diaconie F. Klooster, Wilhelminastraat 35.

NAAR EEN EIGEN TEHUIS

ook in de vakantie.

Een vakantieganger had zo van zijn vakantie genoten dat hij de kinderen van het toekomstige tehuis ook deelgenoot wilde maken van zijn vreugde en daarom f 10,— overmaakte.

Nog een andere vakantieganger dacht ook aan ons en stuurde een gift van f 20,— met het volgende rijmpje:

„Fijne vakantie gehad?
Dan voor de kinderbescherming ook wat!”

met ouders en bruidsparen.

Ook ditmaal lieten deze niet verstek gaan. Vele giften werden door hen overgemaakt.

Op een bruiloft werd op vrolijke wijze d.m.v. geïmproviseerde muziekinstrumenten een collecte gehouden voor het tehuis welke f 24,— opbracht (werd afgerond op f 25,—).

met de jeugd,

die weer begonnen is met haar verenigingswerk in het komende seizoen. Door een Meisjes Vergadering werden folders gevraagd voor verspreiding op een kringvergadering, waar een inleiding gehouden wordt over de gereformeerde kinderbescherming.

Ook andere verenigingen zullen wij gaarne folders toesturen of inlichtingen en lectuur over de kinderbescherming.

met de vele gevers en geefsters,

die een gift schonken voor het tehuis. Ook ditmaal mochten wij weer drie giften van f 100,— ontvangen. Wij zijn blij met deze belangrijke bijdragen; niet minder belangrijk zijn de kleine bijdragen, welke ook getuigen van de liefde tot de arbeid onder de bedreigde jeugd der kerk, en die samen het grote bedrag volmaken.

De fooienpot van de kapper te Wezep functioneert nog steeds en bevatte een inhoud van f 15,—. Reeds eerder mochten wij van hem een bedrag ontvangen.

Iemand kwam met de vraag of opmerking of het nog niet aan de dakpannen toe is. Helaas moeten wij hem teleurstellen. Wanneer of dat punt bereikt zal zijn? Wij weten het niet.

Wij kunnen U alleen zeggen dat er gewerkt wordt om zo snel mogelijk te beginnen met het overleg met de verschillende instanties.

Verantwoording tot 24 september 1962:

Ontvangen van kerken f 176.830,05
Ontvangen van particulieren f 37.700,70

Totaal: f 214.530,75

In de afgelopen periode werd van de kerken ontvangen f 2.214,68 en van de particulieren f 595,14.

Bijdragen kunnen worden gestort op postrekening nr 52325 t.n.v. „Stichting Gereformeerde Kinderbescherming”, Beatrixlaan 37, Ede.

Drukkerij Steenbergen
ZEIST - TELEFOON 03404 - 2452
★
Periodieken
Boekwerken
Handeldrukwerk